

Евросубсидиите за паша в националните паркове повече вредят, отколкото помагат на природата

- Сезонната паша на домашни животни се субсидира само в националните паркове, не и извън тях в подходящите за това местообитания;
- Националните паркове са създадени за опазване на ценна природа и туризъм. Субсидирането на пашата в тях трябва да се случва, само ако не вреди на природата, въпреки че туристите се радват на домашните животни пасящи около пътеките;
- Отчита се липса на контрол на собствениците на стада, което води до преизпасване и увреждания на екосистемите;
- Често субсидиите за паша са основният доход на собствениците на стадата - фактически европейските субсидии не помагат за пазарно производство, а създават фалшива заетост, зависеща само от евросредства;
- Планира се подмярката да бъде субсидирана и през следващия програмен период (2023-2027) на българската селскостопанска политика.

В рамките на Програмата за развитие на селските райони (2014-2020) подмярката Пасторализъм (Традиционни практики за сезонна паша) се осъществява само и единствено на териториите на трите национални паркове на България – Рила, Пирин и Централен Балкан. Националните паркове са създадени, за да опазват естествени и често уникални за района (ендемични) екосистеми с голямо разнообразие на растителни и животински видове за бъдещите поколения на сравнително големи територии. В България са обособени три национални парка с обща площ от 193 000 хектара (0.11 % от общата територия на страната). Факт е, че националните паркове привличат голямо количество туристи, като така дават поминък на местното население, както и са обект на национална гордост.

От своя страна, създаването на подмярката Пасторализъм в селскостопанската политика на Европейския съюз е продиктувана от нуждата за съхраняване на полуестествените екосистеми на пасищата и ливадите. Хилядолетното неинтензивно и устойчиво земеползване на пасищата и ливадите е обособило нови полу-естествени екосистеми с високо биоразнообразие. Според научни данни промяната на стопанисването на тези пасища в последните 100 години, от една страна прекаленото им ползване – преизпасване и, от друга, изоставяне в по-недостъпни и отдалечени райони води до повече от 12% загуба на биоразнообразие¹ в Европа. Такива полуестествени пасища в България съществуват на много

---

¹ Бъдещото на подмярка Пасторализъм 214 от Агроекологичните плащания в ПРСР: предимства, вреда и предизвикателства (Гусев Ч., Р. Цонев и М. Димитров)

места извън националните паркове, като например в планински и полупланинските райони на Родопи, Средна гора, Предбалкана, Странджа, Сакар и др., които в момента до голяма степен пустеят.

Предизвикателството за устойчивото управление на пасищата съществува в цяла Европа. В статията *Общо ползване на пасищата в Европа – предизвикателства пред стопанисването им през XXI век* Я. Казакова казва, че в исторически план, основните предизвикателства са свързани с ограничаване на достъпа до и регулиране на ползването на общия пасищен ресурс. Обоснована на примера на свръхексплоатацията на пасищата през 1968 г. биолога Гарет Хардин формулира теорията за „Трагедията на общите ресурси“. Той развива идеята, че свободния достъп на хората до общите ресурси води до свръхексплоатирането им, а от там до заплахата за съществуването им като цяло. Три десетилетия по-късно (през 1999 г.) „трагедията на Хардин“ е оборена от Елинон Остром², която получава Нобелова награда по икономика през 2009 г. за „Принципите за устойчиво стопанисване на общите ресурси“. На базата на изследванията на Остром дискусиите стават по-балансиранни и позитивни относно бъдещата роля на управлението на ресурсите за общо ползване за устойчиво развитие. Примери за общи ресурси са горите, пасищата, водоемите, ловните полета, зоните за риболов, поливните системи и др., които могат да бъдат използвани съвместно от различни групи население и от възпроизводството, на които в продължение на векове, пряко е зависило оцеляването на различни човешки общности.³

През декември 2020 г. се разбра, че финансирането на земеделието през следващите 2 години на преход (2021 и 2022 г.) на селскостопанска политика на България ще бъде по съществуващите правилата на ПРСР 2014-2020, въпреки че Министерството на храните и горите (МЗХГ) не е установило ефекта на въздействието им върху околната среда и по-конкретно на подмярка Пасторализъм, за която има официални доказателства, че влияе негативно върху опазването на биоразнообразието.

Доказателствата за негативното влияние на сезонната паша в защитените местообитания идва от самите дирекции на Националните паркове в описанията им за бъдещи дейности по проекти финансирани по ОПОС (Оперативна програма „Околна среда“). Като по-конкретно прилагаме извадки от описанията им, които са публично достъпни в Информационната система за управление и наблюдения на средствата от ЕС в България:

„В защитена зона **BG0000209 Пирин** е установено **отрицателно въздействие** на финансираните от подмярката Пасторализъм дейности върху *местообитание 3130 - Олиготрофни до мезотрофни стоящи води с растителност от Littorelleteauniflorae и/или Isoeto-Nanojuncetea*) и *местообитание 3160 -Естествени дистрофни езера*. Местообитанията са застрашени от наблюдавани **процеси на повишена еутрофикация на езера** на територията на НП Пирин, поради вток на биогенни елементи, ерозия и разрушаване на бреговете и намаляване прозрачността на водите. Засегнатите природни местообитания са от типа 3130 Олиготрофни до мезотрофни стоящи води с растителност от типа Littorelleteauniflorae и/или Isoeto-Nanojuncetea (с оценка по критерий 3 **„неблагоприятно-незадоволително състояние“**) и 3160 - Естествени дистрофни езера (с оценка по критерии 2 и 3 **„неблагоприятно-незадоволително състояние“**). Дирекцията на НП Пирин идентифицира **причините за**

² Елинон Остром е първата и засега единствена жена, удостоена с Нобелова награда за икономика.

³ Съботинова, Д. (2016) Елинон Остром: Еволюция на институтите за колективно действие при управление на ресурсите за общо ползване,

https://www.researchgate.net/publication/315646657_ELINOR_OSTROM_EVOLUCIA_NA_INSTITUTITE_ZA_KOLEKTIVNO_DEJSTVIE_PRI_UPRAVLENIE_NA_RESURSITE_ZA_OBSO_POLZVANE

това в пашуването на стада от едри породи крави край бреговете на езерата. В резултат от това бреговата ивица в различна степен и участъци е променена, тъй като животните прекарват часове наред край бреговете или във водата. Като резултат от тези негативни влияния в част от езерата се наблюдават **сукцесионни процеси на изплитняване и заблатяване.**"⁴

„От 2000 г. до 2017 г. Дирекция „Национален парк Рила“ събира, обобщава и анализира данни за относителната численост и разпространение на популацията на вида *1371 Rupicapra rupicapra balcanica* /Балканска дива коза/ на територията на Национален парк „Рила“. Анализът показва тенденция на сравнително бавно нарастване и заемане на подходящи местообитания от вида, като до момента не е достигнато оптимално състояние на стабилност. **Същевременно, на територията на парка е разрешено пашуване в определени територии. Често тези територии се използват и от дивата коза, което влошава нейното състояние. На този етап парковата администрация не разполага с достатъчно информация, за да прецени кои от местообитанията са най-предпочитани от дивата коза, за да ограничи пашуването в тях.**"⁵

Пашата (заемаща 45% от най-значимите човешки дейности спомогнали за антропогенната ерозия)⁶ в **НП Централен Балкан** оказва негативно влияние върху природозащитното състояние на следните защитени местообитания:

- **букови гори** - Засиленият интерес към пасищата в резултат на прилагане на направление „Традиционни практики за сезонна паша“ (Пасторализъм), мярка 214/мярка 10 от Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 наред с осигуряването на пашуващи животни за поддържане на биологичното разнообразие, оказва и негативно влияние. Свободно пашуващите животни навлизат в забранени за паша територии - резервати, горски територии и др. Постоянното навлизане на домашни животни в горските местообитания води до тяхната фрагментация, обедняване на тревния състав, механични повреди, утъпкване, системно замърсяване на питейни водоизточници, безпокойство на дивите животни и др)
- **преходни блата и плаващи подвижни торфища** - Над 90% от находищата на целевото природно местообитание са обект на интензивна паша, което води до промяна на хидрологичния режим, преизпасване и отъпкване на индикаторните за местообитанието видове. Наблюдава се смяна на видовия състав и изчезване на редица редки и ендемични видове висши растения. Като вторични негативни влияния са изтощаване на хумусния слой, уплътняване на почвата и повишаване на повърхностния оток, който предизвиква ерозия и др.
- **Алпийски и бореални тревни съобщества.**

От друга страна, доказателства за негативно въздействие се намира и в научната статия *Бъдещото на подмярка Пасторализъм 214 от Агроекологичните плащания в ПРСР: предимства, вреда и предизвикателства*⁷ (Гусев Ч., Р. Цонев и М. Димитров) от 2016 г., в която се стига до заключението, че ако подмярката продължи да действа особено в националните паркове, то загубата на биоразнообразие ще е по-голяма, отколкото опазването му. Авторите твърдят, че алпийските и субалпийските първични пасища имат ниска продуктивност и в миналото са били подложени на

⁴ Описанието на вредното влияние на мярката 10.1.4. Пасторализъм на ПРСР 2014-2020 в НП Пирин може да бъде намерено на <http://2020.eufunds.bg/bg/6/0/Project/Activities?contractId=VvFqysxSTNE%3D&isHistoric=False>

⁵ <http://2020.eufunds.bg/bg/6/0/Project/Activities?contractId=UWvOZhWYQSA%3D&isHistoric=False>

⁶ <http://2020.eufunds.bg/bg/6/0/Project/Activities?contractId=os9FVdXOc0w%3D&isHistoric=False>

⁷ <https://www.semanticscholar.org/paper/The-future-of-submeasure-%E2%80%9CPastoralism%E2%80%9D-of-Measure-Gussev-Tzonev/6f0bbc6bd4f8e1c91514a52bd65608b40bcf6381>

сериозно преизпасване, което е довело до промяна на техния видов състав. По тази причина всяко пашуване с цел природозащита трябва да се провежда изключително внимателно. При проучвания в НП Централен Балкан те констатират, че има значително намаляване на популациите на някои видове растения (например *Alchemilla achtarovii*). Ограничените водни ресурси в НП Централен Балкан са една от причините за концентриране на животни около тях, което води до преизпасване, утъпкване и замърсяване на водите. Влиянието на пашата е толкова силно, че популациите на някои растения свързани с чувствителни местообитания са застрашени от пълно изчезване. По тази причина в националните паркове би било по-целесъобразно да се възстановяват стадата от диви копитни - елени, дива коза, европейски бизон, които да поддържат по по-природосъобразен начин пасищата.

Тоест прилагането на политиките и съответно финансирането на конкретни мерки в крехки екосистеми, при това във вече защитени територии, трябва да се извършва изключително внимателно и наблюдавайки и отчитайки ефекта им. При положение, че има явни доказателства за негативния екологичен ефект на тази мярка не можем да разберем защо МЗХГ предлага удължаването.

Отчитаме факта⁸, че субсидиите за паша често са важен доход за собствениците на стадата и стимулират заетостта в планински райони, но точно тази подмярка с териториален обхват единствено на територията на националните паркове води до завъртане на порочен кръг.

В действията на МЗХГ има и правен проблем. Удължаването на подмярката за още 2 години подлежи на процедура по Оценка за съвместимост и Екологична оценка на основание на чл. 31 от Закона за биологичното разнообразие, която до момента не е извършена.

От инициатива "Зелени закони" през декември 2020 г. подадохме становище към МЗХГ и МОСВ за извършване на Екологична оценка на подмярка Пасторализъм за 2021 г. и 2022 г. като засега нямаме реакция от МЗХГ.

По последна информация от процеса на планиране на Стратегическия план за развитие на земеделието и селските райони в България (2023-2027) се предвижда запазване на субсидирането на традиционна паша в националните паркове, въпреки негативното ѝ влияние върху опазването на биоразнообразието.

---

⁸ Анализ на икономическия ефект от изпълнението на мярка 214 „Агроекологични плащания“ от ПРСР за местното население на територията на община Карлово и община Троян.